

מאת: יואנה דירקצ'ב

בלי זיוף על פולנים ויהודים

אמנים פולניים וישראלים שאלו באומץ על הטעם, הכוונות והסכנות שטמונות בחפירה בהיסטוריה של הסכסוך.

פרויקטים בינלאומיים שעוסקים ב"יחסים", "מורשת", "זהות", נכשלים בדרך כלל. הנייר מרשרש בהם ובמקום דיאלוג נותרת העתקה של סטריאוטיפים וקלישאות. על רקע זה, מפעל "בת-ים – טיקוצ'ין 76" של "התיאטרון העכשווי" מוורוצלב, תיאטרון "הבימה" מתל-אביב ומכון אדם מיצקייביץ', נראה מרענן.

שני המחזות, שהופקו ע"י הבמאית הישראלית יעל רונן (עם שחקנים פולנים) ומיכאל זאדארה ופבל דמירסקי (עם צוות מתל-אביב), לא מקרינים חזיונות אוטופיים איך צריכים להיראות יחסים פולניים-יהודיים. תפקידי הקורבנות והמוציאים להורג לא חולקו מראש. להיות "יהודי" או "פולני" הם לא המאפיינים היחידים של הגיבורים.

ב"בת-ים" של רונן, משפחתו של ניצול השואה מטיקוצ'ין יעקב קוויץ' יוצאת מתל-אביב לפולין, כדי לקבל בחזרה את הרכוש שנלקח מהם. למה הם מצפים בפולין? הנכדה נעמה (קטז'ינה בדנאז'), שמתעדת את המסע בסרט, מחפשת בכל מקום הוכחות לאנטישמיות. הדבר היחיד שמוצא חן בעיניה הוא רשת חנויות H&M (שאיננה קיימת בישראל) והצלם היפה יאנק (לוקאש פבלובסקי). היא רואה את האשמה גם באומה שלה – לאומנית, עושה שטיפת מוח לנוער (למשל ע"י מסעות לאושוויץ רגע לפני הגיוס לצבא), משחזרת כלפי הפלסטינאים את אותן גיסטות של שנאה שהופנו כלפיה בעבר. הטפת המוסר ע"י נעמה והאחריות היתרה לגורל האומה והעולם, נגרמות במידה רבה ביותר ע"י היסטוריית הנעורים שלה.

הנכד איתמר (פיוטר לוקשצ'יק) הוא נער רגיש (רגשן, נקי ומסודר בלבוש שחור צמוד), שבעברו נסיון התאבדות כושל, שמועצם במידה רבה יותר מכיוון שהמשפחה שלו לא הקדישה לנסיון זה תשומת לב מספקת. מטרבלינקה הוא ציפה ל"רגשות חריפים", בוורשה הוא לא מטייל מפני שיש לו דכאון. האבא דוד (מאצ'יי טומשבסקי) ודודה נילי (אוולינה פסקה-לוביץ'), ילדיו של יעקב, הם גרוטאות אמוציונליות, שמושכות איתן את האב כגופה חיה ונכקיפת מצפון.

המחזה של רונן הוא לא רק דרמה משפחתית עם היסטוריה ברקע, אלא גם תשובה לשאלה למה רק היום חוזרים בצורה כל-כך אינטנסיבית לנושא פולנים-יהודים-השואה. רואים בו איך שתיקת הניצולים חזרה בתסביכים וחששות של הדור השני ולאילו פאניקה ונוירוזה היא גרמה אצל הדור השלישי. כל אחד מהדורות נשאר עם הסבל ואי-ההבנה שלו. אף אחד לא מצא את הדרך לדבר על כך. כשנילי, רוצה לבסוף לגלות לאביה מה עבר עליה בילדות בצל הקברים, היא קוראת מדף שהוכתב ע"י הטרפיסט שלה. יעקב, שרוצה להשתחרר בגל של זעם מכמה זכרונות מקבריים, מעורר אצל הצעירים רק בדיחות היסטוריות ובחילה.

"בת-ים" הופך לסיפור חריף, לפעמים הליצי בצורה מחרידה, על שנאה עצמית שעוברת בגנים מאלו שרצו לשרוד בכל כוחם.

ב"טיקוצ'ין" של זאדארה ודמירסקי, במקום ריפוי משפחתי נשאלות שאלות על האמת ההיסטורית. כמה אנחנו מוכנים להקריב למענה? בשביל מה להילחם בשבילה בדברים קטנים ועלובים? ומאיפה אנחנו יודעים שאנו נלחמים על האמת ה"נכונה"? קבוצת עיתונאים והיסטוריונים מוצאת כתבה בעיתונות על הענקת מדליית "חסיד אומות העולם" לאחת מתושבות טיקוצ'ין. לפי המחקר שלהם האישה לא יכלה להסתיר יהודים בשנת 1943, שנתיים לאחר שכל האוכלוסיה היהודית של העיירה נרצחה. תוך נפנוף בתעודות עיתונאים ובמסמכים הם מגיעים לטיקוצ'ין כדי לבטל את הטקס.

המשימה שלהם מתחילה להיות מצחיקה על רקע המציאות האפרורית והרדומה של העיירה הפרובינציאלית. הם לא מצליחים לדבר על האידיאות, לא עם ראש העיר, לא עם שגריר ישראל ולא עם העד לכאורה. הם נתקלים בפרגמטיות, אדישות, שתיית אלכוהול ותקינות פוליטית. כאשר לבסוף לוקחים מהאישה את המדליה, מתברר שיכול להיות שהם טעו. המאבק על האמת שלהם התברר כמאבק בטחנות-רוח. בשביל מה היה צריך לחזור, לחטט ולחפור?

לשני המחזות יש חסרון ברמת המשחק, שהוא שטחי, מרפרף, עם מנת-יתר של משחק פסיכולוגי וסצינות ארוכות מדי. נראה היה שהפרויקט נדון להיות שולי מראש, מכיוון שלאחר סידרה של מחזות בנושא הפולני-יהודי, שנולדו, בין היתר, בעקבות הדיון סביב ספרו של יאן תומאש גרוס "פחד" (המחזות "כל דבר אנושי", "יהודי", "היהודי האחרון באירופה"), לא נשאר הרבה להוסיף.

אך ברמה של הטקסט קרה משהו מעניין. למחברים בני ה-30 היה אומץ לבדוק מה מסתתר מאחורי הצורך לחזור חזרה מתמדת לסיפורים טראומתיים. האבחונים שלהם אינם אופטימיים, אבל הם נטולי זיוף.

"בת-ים – טיקוצ'ין 76", קופרודוקציה של "התיאטרון העכשווי" מוורוצלב ותיאטרון "הבימה" מתל-אביב, הצגת בכורה 20 בנובמבר.